

หนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทย: ความท้าทายที่ต่อเนื่อง

พลากร ดวงเกตุ¹

บทคัดย่อ

หนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทยเป็นความท้าทายมาอย่างยาวนาน แต่ ณ ปัจจุบัน สัดส่วนของครัวเรือนภาคเกษตรมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจทำให้บริบทเปลี่ยนแปลงไป บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทยโดยการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนทั้งสิ้น 1.01 เท่า เมื่อพิจารณาในส่วนของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินพบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและครัวเรือนมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนทั่วประเทศโดยเฉลี่ยมากถึง 1.54 เท่า โดยมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 316,166.12 บาท ซึ่งเป็นหนี้สินในระบบเท่ากับ 309,071.78 บาท และหนี้สินนอกระบบเท่ากับ 7,094.33 บาท การวิเคราะห์ถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาค (Stepwise multiple binary logistic regression analysis) พบว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้ร้อยละ 21.50 โดยตัวแปรภาคที่อยู่อาศัยเป็นตัวแปรแรกที่เข้าสู่สมการการวิเคราะห์ ซึ่งสามารถอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้ประมาณร้อยละ 7.40 โดยครัวเรือนเกษตรที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโอกาสเป็นหนี้สูงกว่าครัวเรือนเกษตรในภาคกลาง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าความแตกต่างของภาคที่อยู่อาศัย นอกจากจะสามารถบอกถึงลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และยังสามารถแสดงถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อลักษณะการเกิดหนี้สินที่แตกต่างกันด้วย เนื่องจากภาคที่อยู่อาศัยมีปัจจัยสนับสนุนหลักสำหรับการเกษตรที่แตกต่างกัน เช่น แหล่งน้ำ คุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น ดังนั้นภาครัฐควรวางโครงสร้างพื้นฐานให้ครัวเรือนเกษตรสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรน้ำ การปรับปรุงคุณภาพพื้นดิน แหล่งเงินทุน หรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ อย่างทั่วถึงทุกครัวเรือน

คำสำคัญ: หนี้สิน ครัวเรือนเกษตร ภูมิภาค

¹ นักวิชาการสถิติชำนาญการพิเศษ สำนักงานสถิติแห่งชาติ e-mail: palakorn@nsso.go.th

Agricultural household debts in Thailand: Persistent challenges

Palakorn Duangkate¹

Abstract

Thailand's agricultural household debts have been a long strand issue. Due to the rapidly changing landscape of agricultural households, there is a need to examine factors influencing agricultural household debt in Thailand using the 2021 Household Socio-Economic Survey of the National Statistical Office of Thailand. According to the study's findings, the average debt per household was 1.01 times higher than the total number of households. When considering agricultural household debts, it was found that most of these debts were in the northeastern regions, with average debt per household of 1.54 times higher than the debts of total households. The average debt of 316,166.12 baht per household, 309,071.78 baht in formal debt and 7,094.33 baht in informal debt. The findings from the stepwise multiple binary logistic regression analysis indicated that all independent variables could explain the variation of agricultural household debts in Thailand by 21.50 per cent. The variable of the housing sector was the first in the analytical equation, and it can explain the variation in debt of Thai agricultural households by about 7.40 per cent. It was found that agricultural households in the northeast region have a higher chance of being indebted than agricultural households in the central region. This reflects the differences in the sector, which can indicate the geographical characteristics of each region, climate, beliefs, customs, and culture. This also represents the socio-economic status that influences the different characteristics of indebtedness. The regional differences are key to different farming, such as water sources and the quality of agricultural products. Therefore, the government should put in place infrastructure for agricultural households to ensure inclusive access to water resources, ground quality improvement, funding sources, or knowledge for every household.

Keywords: Debt, agricultural households, region

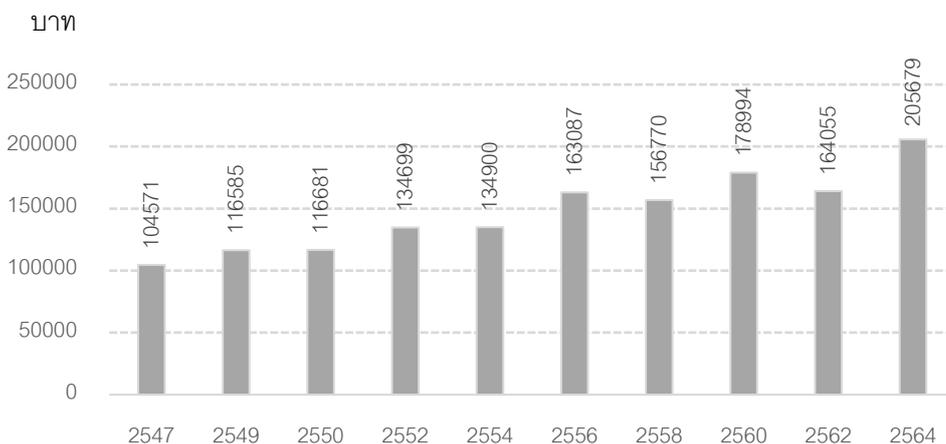
¹ Statistician, Senior professional level, National Statistical Office, e-mail: palakorn@nso.go.th

บทนำ

อัตราการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจด้วยการพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ระหว่างปี พ.ศ. 2555-2564 มีการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 2.3 ต่อปี ซึ่งอัตราการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจลดลงสูงสุดเท่ากับลบร้อยละ 6.2 ในปี พ.ศ. 2563 แต่ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศภาคเกษตรกลับมีการขยายตัวเฉลี่ยเพียงร้อยละ 0.3 ต่อปี ทั้งนี้อัตราการขยายตัวภาคเกษตรเคยลดลงสูงสุดเท่ากับลบร้อยละ 6.5 ในปี พ.ศ. 2558 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก)

จำนวนครัวเรือนทั่วประเทศในปี 2562 มีจำนวนครัวเรือนประมาณ 21.9 ล้านครัวเรือน และเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินประมาณ 9.8 ล้านครัวเรือน และในปี 2564 มีจำนวนครัวเรือนทั่วประเทศประมาณ 22.6 ล้านครัวเรือน และเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สินประมาณ 11.6 ล้านครัวเรือน ขณะที่จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน พ.ศ. 2547-2564 พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยปี 2564 มีจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงสุดเฉลี่ยเท่ากับ 205,679 บาท ซึ่งมีอัตราการขยายตัวต่อปีเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 12.7 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 จำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน พ.ศ. 2547-2564

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2547-2564 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากข้อมูล พ.ศ. 2547-2564 พบว่า แนวโน้มจำนวนครัวเรือนที่มีหนี้สิน และจำนวนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าจะเป็นข้อมูลที่สะท้อนปัญหาภาวะหนี้สินในระดับครัวเรือน แต่หากยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวในระยะเวลาที่เหมาะสม ปัญหาดังกล่าวน่าจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนโดยรวมของประเทศ กล่าวคือ เมื่อครัวเรือนมีภาวะหนี้สินสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ย่อมทำให้ความสามารถเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคของครัวเรือนลดลง หรือทำให้ครัวเรือนระมัดระวังการใช้จ่าย ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพลดลง และเกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน

เมื่อพิจารณาข้อมูลภาวะสังคมไทยไตรมาสสี่และภาพรวมปี 2564 พบว่า หนี้สินครัวเรือนขยายตัวชะลอลง โดยมีมูลค่า 14.35 ล้านล้านบาท ขยายตัวร้อยละ 4.2 หรือมีสัดส่วนร้อยละ 89.3 ต่อ GDP ขณะที่คุณภาพสินเชื่อปรับตัวดีขึ้นเล็กน้อย แต่ต้องเฝ้าระวังการเกิดหนี้เสียเนื่องจากสัดส่วนสินเชื่อค้างชำระไม่เกิน 3 เดือนต่อสินเชื่อรวมยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเกือบทุกประเภทสินเชื่อ นอกจากนี้ยังพบว่าดัชนีราคาผู้บริโภคปรับตัวสูงกว่าดัชนีค่าจ้างขั้นต่ำที่แท้จริงสะท้อนให้เห็นว่าแรงงานกลุ่มนี้อาจมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ที่ผ่านมามีแนวโน้มที่จะตอกย้ำถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำของระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยเศรษฐกิจรายย่อยเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น SME ผู้ใช้แรงงาน หรือเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ยังทำบทบาทเป็นต้นน้ำของห่วงโซ่อุปทานและยังคงมีบทบาทสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในภาพรวมของไทย ดังนั้นผู้ศึกษามีแนวคิดที่จะศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยข้อค้นพบดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางและการวางนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการแก้ไขและช่วยเหลือครัวเรือนเกษตรกรต่อไป

จากการเผชิญวิกฤติโควิด-19 ที่ผ่านมามีแนวโน้มที่จะตอกย้ำถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำของระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยเศรษฐกิจรายย่อยเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น SME ผู้ใช้แรงงาน หรือเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรที่ยังทำบทบาทเป็นต้นน้ำของห่วงโซ่อุปทานและยังคงมีบทบาทสำคัญของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในภาพรวมของไทย ดังนั้นผู้ศึกษามีแนวคิดที่จะศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรของประเทศไทย โดยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยข้อค้นพบดังกล่าวจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางและการวางนโยบายสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการแก้ไขและช่วยเหลือครัวเรือนเกษตรกรต่อไป

นิยามคำศัพท์

ครัวเรือนเกษตรกร หมายถึง ครัวเรือนที่มีรายได้หลักจากการเป็นผู้ทำการเกษตรและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่เป็นที่ถือครองเป็นของตนเองและไม่ใช่ของตนเองรวมถึงผู้ทำประมง ป่าไม้ ล่าสัตว์ หาของป่า บริการทางการเกษตร ทั้งนี้ไม่รวมคนงานเกษตร ป่าไม้ และประมง

ทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีการบริโภคแบบช่วงอายุ (Life cycle theory of consumption) ระบุว่าระดับการบริโภคของบุคคลมิได้ขึ้นอยู่กับระดับรายได้ ณ เวลานั้นเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับรายได้ที่บุคคลนั้นคาดว่าจะได้รับในอนาคต โดยบุคคลจะมีแบบแผนของรายได้ตลอดชีวิตของเขา ซึ่งในช่วงอายุน้อยบุคคลจะมีรายได้ต่ำมาก แต่ในขณะที่เดียวกันบุคคลนั้นก็ยังต้องการ (Ando and Franco, 1963) การบริโภคในการดำรงชีวิต นั่นคือ บุคคลจะมีระดับการบริโภคสูงกว่าระดับรายได้ แสดงว่าในช่วงนั้นเขาจะมีการออมติดลบ (dissaving) หรือมีหนี้สินเกิดขึ้น แต่เมื่อบุคคลนั้นอายุมากขึ้นประสิทธิภาพการทำงานดีขึ้น ระดับรายได้ของเขาก็จะสูงขึ้น นั่นคือ บุคคลจะมีระดับรายได้สูงกว่าระดับการบริโภค เงินส่วนที่เหลือจากการบริโภคถูกนำไปออมและเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ระดับรายได้จะค่อย ๆ ลดลงไปจนอยู่ในระดับต่ำเกือบเท่าตอนต้น ในขณะที่การบริโภคยังคงสูงอยู่บุคคลจะกลับมามีการออมเป็นลบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเกิดเฉพาะในช่วงกลางของชีวิตเท่านั้น

เพราะเป็นช่วงที่มีรายได้สูงกว่าการบริโภค หรือกล่าวได้ว่าบุคคลวางแผนการใช้จ่ายตลอดช่วงชีวิตของพวกเขา โดยคำนึงถึงรายได้ในอนาคตด้วยอีกทั้งบุคคลจะแสวงหาการบริโภคที่ราบรื่นตลอดอายุขัย โดยการกั๊กเงินเมื่อมีรายได้น้อย และออมเมื่อมีรายได้สูง

หนี้สินของเกษตรกรไทยนั้นมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย เช่น สาเหตุหนี้สินมาจากปัจจัยส่วนบุคคล ปัญหาทางด้านสุขภาพ การมีบุตรหลานและญาติพี่น้องในครอบครัวเป็นจำนวนมากและมีภาระต้องเลี้ยง การมีฐานทรัพยากรที่ดินในการทำกินน้อย อีกทั้ง หัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาต่ำ (บุญธรรม ราชวัชร, 2548) ทั้งนี้ อารีรัตน์ ลุนด์ลาด (2563) พบว่าการศึกษามีความสำคัญสูง โดยหากครัวเรือนมีสมาชิกที่จบปริญญาตรีขึ้นไปจะส่งผลให้ครัวเรือนมีมูลค่าหนี้สินประเภทต่าง ๆ ลดลง ผลการศึกษายืนยันชัดเจนว่าด้วยครัวเรือนที่ทำนาหรือทำ การเกษตรอื่น ๆ หากมีพื้นที่ทำการเกษตรมากขึ้นหนี้สินครัวเรือนจะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ระเบียบวิธีการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ทั้งนี้การเลือกตัวอย่างของสำนักงานสถิติแห่งชาติไม่ได้กำหนดจำนวนตัวอย่างไว้ก่อน แต่เป็นการเลือกตัวอย่างจากครัวเรือนส่วนบุคคลทั้งประเทศตามแผนสุ่มตัวอย่างแบบ Stratified Two-stage sampling ที่กำหนดไว้แล้วดำเนินการนับจุดบุคคลที่เข้าข่ายเป็นตัวอย่าง จากนั้นสำนักงานสถิติแห่งชาติจึงดำเนินการแจงนับบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่างแล้วนำไปคำนวณเพื่อประมาณค่าตัวอย่างให้มีขนาดเท่ากับประชากรที่แท้จริงของประเทศ เพื่อให้สามารถมองภาพรวมของประเทศโดยมีกรุงเทพมหานคร และจังหวัดเป็นสตราตัม (77 สตราตัม) และในแต่ละสตราตัม (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อยตามลักษณะการปกครองของกรมการปกครองคือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยมีเขตแจงนับ (Enumeration Area : EA) เป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง ซึ่งมีจำนวน 4118 EA จากนั้นทำการเลือกตัวอย่างได้จำนวนครัวเรือนส่วนบุคคลเป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สอง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนตัวอย่างของการสำรวจทั้งสิ้น 55,986 ครัวเรือน จะไม่ได้กำหนดจำนวนตัวอย่าง

การวิเคราะห์หนี้สินครัวเรือนเกษตรกรของประเทศไทย

การวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของตัวแปรใช้สถิติเชิงพรรณนา กล่าวคือ ในกรณีที่ เป็นข้อมูลเชิงกลุ่ม (Categorical Data) จะวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงอัตราร้อยละ และในกรณีที่ เป็นข้อมูลเชิงตัวเลข (Numerical Data) จะวิเคราะห์โดยใช้การแจกแจงอัตราร้อยละ และค่าเฉลี่ย สำหรับการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรของประเทศไทย เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอย โลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) ในรูปแบบการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาค (Stepwise multiple binary logistic regression analysis) เนื่องจากเป็นวิธีวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับการศึกษาที่มีตัวแปรตามเป็นตัวแปรระดับกลุ่มซึ่งมี 2 กลุ่ม (ครัวเรือนเกษตรกรที่มีหนี้สิน และครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีหนี้สิน)

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเป็นการนำเสนอข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ โดยบทความนี้นำเสนอผลการศึกษาเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สิน พ.ศ. 2564 ตามการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า สัดส่วนรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเกษตรต่ำกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร (0.84 เท่า) สัดส่วนค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเกษตรต่ำกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร (0.75 เท่า) ขณะที่สัดส่วนหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรสูงกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร (1.01 เท่า) โดยสัดส่วนหนี้สินในระบบเฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรพอ ๆ กับครัวเรือนนอกภาคเกษตร (1.00 เท่า) แต่ทั้งนี้สัดส่วนหนี้สินนอกระบบเฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนเกษตรสูงกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตร (1.39 เท่า)

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สิน พ.ศ. 2564

ตัวแปร	ครัวเรือน ทั้งสิ้น (n=46,840)	ครัวเรือน เกษตร (n=6,103)	ครัวเรือนนอก ภาคเกษตร (n=40,737)	สัดส่วนครัวเรือน เกษตรต่อครัวเรือน นอกภาคเกษตร
รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	27,351.70	23,522.17	27,925.41	0.84
รายได้ประจำเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	27,017.50	23,335.10	27,569.18	0.85
ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	21,616.40	16,792.79	22,339.05	0.75
ค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคเฉลี่ยต่อเดือน (บาท)	18,802.40	14,909.00	19,385.68	0.77
หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	205,679.25	207,605.55	205,390.65	1.01
หนี้ในระบบ (บาท)	202,075.19	202,844.36	201,959.95	1.00
หนี้นอกระบบ (บาท)	3,604.06	4,761.29	3,430.69	1.39

จากตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร พ.ศ. 2564 โดยผู้วิจัยดำเนินการตัดจำนวนตัวอย่างเกี่ยวกับการศึกษาอื่น ๆ ออกจากการวิเคราะห์ ซึ่งพบว่า ครัวเรือนเกษตรในการศึกษาคั้งนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 5,755 ครัวเรือน โดยครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินมีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 2 เท่ากว่า (ร้อยละ 68.08 เปรียบเทียบกับร้อยละ 31.92) ซึ่งจำนวนหนี้สินเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินเท่ากับ 316,166.12 บาท โดยเป็นหนี้สินในระบบเท่ากับ 309,071.78 บาท และหนี้สินนอกระบบเท่ากับ 7,094.33 บาท อีกทั้งยังพบว่าครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินมีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนทั้งสิ้นที่มีหนี้ประมาณ 1.54 เท่า (316,166.12 บาทเปรียบเทียบกับหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนของครัวเรือนทั้งสิ้นในตารางที่ 1 จำนวน 205,679.25 บาท)

เมื่อพิจารณาข้อมูลจำแนกตามลักษณะครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้และครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ พบว่า สัดส่วนของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 40.45) ขณะที่สัดส่วนครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้สินส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้ (ร้อยละ 31.67) ขณะที่หัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้และไม่มีหนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 70.96 และร้อยละ 66.64) อายุของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้สูงกว่าครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้ (อายุเฉลี่ย 58.28 ปี เปรียบเทียบกับอายุเฉลี่ย 56.11 ปี) สำหรับระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้และไม่มีหนี้ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษา (ร้อยละ 75.49 และร้อยละ 78.56) และ

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ไม่รวมคนรับใช้) พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยสูงกว่า ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ (ค่าเฉลี่ย 3.27 คน เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ย 2.65 คน)

เมื่อพิจารณารายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน พบว่า รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้ สูงกว่า ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.27 เท่า (25,866.00 บาท เปรียบเทียบกับ 20,310.51 บาท) นอกจากนี้ค่าใช้จ่าย ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สูงกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.34 เท่า (18,645.50 บาท เปรียบเทียบกับ 13,866.76 บาท) ขณะที่กำไรสุทธิจากการประกอบการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สูง กว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.22 เท่า (16,355.63 บาท เปรียบเทียบกับ 13,414.11 บาท) และมูลค่าทรัพย์สิน เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สูงกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.25 เท่า (3,127,005.58 บาท เปรียบเทียบกับ 2,492,936.13 บาท)

ขณะที่จำนวนพื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้โดยเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.65 เท่า (27.49 ไร่ เปรียบเทียบกับ 16.63 ไร่) และพบว่าครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตรสูงกว่า ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้ประมาณ 1.11 เท่า (ร้อยละ 88.88 เปรียบเทียบกับร้อยละ 79.96)

ตารางที่ 2 ลักษณะทั่วไปของครัวเรือนเกษตร พ.ศ. 2564

ตัวแปร	ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สิน (n=3,918)	ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้สิน (n=1,837)
หนี้สินของครัวเรือนเกษตร (บาท)	316,166.12	-
หนี้ในระบบ (บาท)	309,071.78	-
หนี้นอกระบบ (บาท)	7,094.33	-
ภาคที่อยู่อาศัย		
กรุงเทพมหานคร	5 (0.13%)	3 (0.15%)
ภาคกลาง	629 (16.07%)	387 (21.06%)
ภาคเหนือ	1,060 (27.05%)	421 (22.90%)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1,585 (40.45%)	445 (24.23%)
ภาคใต้	639 (16.30%)	582 (31.67%)
เพศของหัวหน้าครัวเรือน		
ชาย	2,780 (70.96%)	1,224 (66.64%)
หญิง	1,138 (29.04%)	613 (33.36%)
อายุของหัวหน้าครัวเรือน	ค่าเฉลี่ย 56.11 ปี	ค่าเฉลี่ย 58.28 ปี
สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน		
โสด	99 (2.51%)	164 (8.91%)
สมรส	3,161 (80.68%)	1,138 (61.97%)
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	659 (16.81%)	535 (29.12%)
ระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน		
ประถมศึกษาและต่ำกว่าประถมศึกษา	2,957 (75.49%)	1,443 (78.56%)
มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่า	456 (11.65%)	183 (9.94%)
มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	362 (9.24%)	154 (8.41%)
สูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	59 (1.50%)	17 (0.91%)

ตัวแปร	ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สิน (n=3,918)	ครัวเรือนเกษตรที่ไม่มีหนี้สิน (n=1,837)
ปริญญาตรีขึ้นไป	83 (2.12%)	40 (2.18%)
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ไม่รวมคนรับใช้)	ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.27 คน	ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.65 คน
จำนวนผู้ทำงานหารรายได้ (ไม่รวมคนรับใช้)	ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.19 คน	ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.78 คน
สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือน	สัดส่วนเฉลี่ยเท่ากับ 0.34	สัดส่วนเฉลี่ยเท่ากับ 0.42
รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน	25,866.00 บาท	20,310.51 บาท
ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน	18,645.50 บาท	13,866.76 บาท
กำไรสุทธิจากการประกอบการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือน	16,355.63 บาท	13,414.11 บาท
มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน	3,127,005.58 บาท	2,492,936.13 บาท
จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร	พื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 27.49 ไร่	พื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 16.63 ไร่
ลักษณะความเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร		
เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร	3,482 (88.88%)	1,469 (79.96%)
ไม่เป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร	436 (11.12%)	368 (20.04%)

2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีหนี้สินของครัวเรือนเกษตรในประเทศไทย

การวิเคราะห์หนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้การถดถอยโลจิสติกทวิภาค (Binary Logistic Regression Analysis) ในรูปแบบการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาค โดยดำเนินการตรวจสอบเงื่อนไขว่าตัวแปรอิสระแต่ละคู่ต้องเป็นอิสระต่อกันหรือไม่ควรมีความสัมพันธ์ต่อกันมากกว่าหรือเท่ากับ 0.80 (Stevens, 1996) หากตัวแปรอิสระคู่ใดมีความสัมพันธ์ต่อกันสูง ไม่ควรนำตัวแปรคู่ดังกล่าวมาวิเคราะห์ในแบบจำลองเดียวกัน เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาความสัมพันธ์พหุเชิงเส้น (Multicollinearity) ซึ่งผลการศึกษาพบว่า มีตัวแปรอิสระ 1 คู่ที่มีความสัมพันธ์กันสูงกว่า 0.80 ได้แก่ตัวแปรรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน และมูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน (ค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ 0.973) สะท้อนให้เห็นว่า ครัวเรือนที่มีรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนสูงมีโอกาสมิจะมีมูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือนสูงตามไปด้วย ดังนั้นการวิเคราะห์หนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทยส่วนนี้ได้ทำการวิเคราะห์ออกเป็นแบบจำลอง 2 แบบจำลอง เพื่อผลัดกันนำตัวแปรอิสระที่มีสหสัมพันธ์สูงจนอาจมีปัญหายุ่งยากมาพิจารณาในแต่ละแบบจำลอง ดังนี้

แบบจำลองที่ 1 ประกอบด้วย ตัวแปรภาคที่อยู่อาศัย เพศของหัวหน้าครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ไม่รวมคนรับใช้) จำนวนผู้ทำงานหารรายได้ (ไม่รวมคนรับใช้) สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือน รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน กำไรสุทธิจากการประกอบการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือน จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร และลักษณะความเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร

แบบจำลองที่ 2 ประกอบด้วย ตัวแปรภาคที่อยู่อาศัย เพศของหัวหน้าครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน ระดับการศึกษาสูงสุดของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (ไม่รวมคนรับใช้) จำนวนผู้ทำงานหารรายได้ (ไม่รวมคนรับใช้) สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน กำไรสุทธิจากการประกอบการเกษตรเฉลี่ยต่อเดือน มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร และลักษณะความเป็นเจ้าของที่ดินทำการเกษตร

ในการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาคนี้ ผู้ศึกษาได้ทดลองวิเคราะห์แบบจำลองทั้ง 2 แบบจำลองแล้ว พบว่า มีผลการวิเคราะห์ที่ค่อนข้างใกล้เคียงกัน เพราะฉะนั้นเพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน ผู้ศึกษาจึงเลือกอธิบายแบบจำลองที่ 1 ซึ่งสามารถอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรของประเทศไทย ได้ดีกว่า (-2Log likelihood = 5552.946 Nagelkerke $R^2 = 0.215$) ในขณะที่แบบจำลองที่ 2 มีค่า -2Log likelihood = 5550.591 Nagelkerke $R^2 = 0.215$ โดยมีรายละเอียดดังนี้

จากตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์อัตราส่วนโอกาสที่จะเกิดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทย พ.ศ. 2564 ด้วยการถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาค (Stepwise multiple binary logistic regression analysis) พบว่า ตัวแปรอิสระที่อธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีทั้งหมด 10 ตัวแปร ได้แก่ ภาคที่อยู่อาศัย อายุของหัวหน้าครัวเรือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนผู้ทำงานหารายได้ สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือน รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน และจำนวนพื้นที่ทำการเกษตร โดยตัวแปรอิสระดังกล่าวสามารถร่วมกันอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้ร้อยละ 21.50 (ค่า $R^2 = 0.215$) ทั้งนี้ตัวแปรภาคที่อยู่อาศัยเป็นตัวแปรที่สามารถอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้ดีที่สุด โดยเป็นตัวแปรแรกที่เข้าสู่สมการการวิเคราะห์ซึ่งสามารถอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้ประมาณร้อยละ 7.40 (ค่า $R^2 = 0.074$) และเมื่อนำตัวแปรค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือน จำนวนผู้ทำงานหารายได้ จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน อายุของหัวหน้าครัวเรือน รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน มาร่วมพิจารณาในสมการการวิเคราะห์การถดถอยโลจิสติกเชิงพหุขั้นตอนแบบทวิภาค พบว่า สามารถอธิบายการแปรผันของหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 7.50, 2.60, 1.50, 0.07, 0.08, 0.05, 0.03 0.01 และ 0.01 ตามลำดับ (ค่า $R^2 = 0.149, 0.175, 0.190, 0.197, 0.205, 0.210, 0.213 0.214$ และ 0.215 ตามลำดับ)

ตารางที่ 3 อัตราส่วนโอกาสที่จะเกิดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรประเทศไทย พ.ศ. 2564

ตัวแปร	beta	Wald	Odds ratio	Nagelkerke R^2	95% C.I. for Odds ratio	
					Lower	Upper
1. ภาคที่อยู่อาศัย		271.956**		0.074 ¹		
1.1 ภาคกลาง			1.000			
1.2 กรุงเทพมหานคร	-0.861	1.057	0.423		0.082	2.182
1.3 ภาคเหนือ	0.649	37.850**	1.913		1.556	2.353
1.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.753	58.786**	2.124		1.752	2.575
1.5 ภาคใต้	-0.639	41.224**	0.528		0.434	0.642
2. อายุของหัวหน้าครัวเรือน	-0.011	10.310**	0.989	0.213 ⁸	0.982	0.996
3. สถานภาพสมรสของหัวหน้าครัวเรือน		53.896**		0.175 ³		
3.1 โสด			1.000			
3.2 สมรส	1.055	45.624**	2.873		2.115	3.902
3.3 หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	0.719	18.552**	2.052		1.479	2.846
4. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	0.070	4.569*	1.072	0.215 ¹⁰	1.006	1.143

ตัวแปร	beta	Wald	Odds ratio	Nagelkerke R ²	95% C.I. for Odds ratio	
					Lower	Upper
5. จำนวนผู้ทำงานหารายได้	0.185	10.112**	1.204	0.197 ⁵	1.074	1.349
6. สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุ ในครัวเรือน	-0.540	22.191**	0.583	0.190 ⁴	0.465	0.730
7. รายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน	0.000	5.444*	1.000	0.214 ⁹	1.000	1.000
8. ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน	0.000	70.479**	1.000	0.149 ²	1.000	1.000
9. มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ย ของครัวเรือน	0.000	12.695**	1.000	0.210 ⁷	1.000	1.000
10. จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร	0.000	48.106**	1.000	0.205 ⁶	1.000	1.000
11. ค่าคงที่	-0.869	13.758**	0.419			

-2 Log Likelihood = 5552.946 Cox & Snell R² = 0.151 Nagelkerke R² = 0.215

** หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* หมายถึง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

1,2,3,..., 10 หมายถึง ลำดับความสำคัญในการอธิบายการแปรผันของการเกิดหนี้สินครัวเรือนเกษตรของประเทศไทย

สรุปผลและอภิปรายผล

ครัวเรือนเกษตรมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนทั้งสิ้นเพียง 1.01 เท่า (ครัวเรือนเกษตรมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 207,605.55 บาท เปรียบเทียบกับหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งสิ้น 205,679.25 บาท) โดยครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สิน พบว่า ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินจะมีหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 316,166.12 บาท ซึ่งเป็นหนี้สินในระบบเท่ากับ 309,071.78 บาท และหนี้สินนอกระบบเท่ากับ 7,094.33 บาท

ครัวเรือนเกษตรที่มีหนี้สินส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 40.45) สอดคล้องกับรายงานของสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565ค) ที่พบว่า ปี พ.ศ. 2563 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนคนจน (เมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค) สูงสุด โดยมีจำนวนประมาณ 2.13 ล้านคน ซึ่งมีสัดส่วนคนจนเท่ากับร้อยละ 11.54 นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์ยังพบว่าครัวเรือนเกษตรที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโอกาสเป็นหนี้มากกว่าครัวเรือนเกษตรที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง อาจเนื่องจากภาคกลางมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อภาคเกษตรไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรน้ำหรือผลผลิตต่อเนื้อที่เก็บเกี่ยว กล่าวคือ ตามข้อมูลปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำ เขื่อนของกรมชลประทาน (2565) พบว่า ปี 2564 ปริมาณน้ำในอ่างรวมภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 3,769 ล้านลูกบาศก์เมตร ขณะที่ภาคกลางรวมภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเท่ากับ 15,660 ล้านลูกบาศก์เมตร นอกจากนี้สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2565) พบว่า ผลผลิตข้าวนาปีต่อเนื้อที่เก็บเกี่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 357.37 กิโลกรัม ขณะที่ภาคกลางเท่ากับ 598.98 กิโลกรัม นอกจากนี้ผลผลิตข้าวนาปรังต่อเนื้อที่เก็บเกี่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่ากับ 554.98 กิโลกรัม ขณะที่ภาคกลางเท่ากับ 682.94 กิโลกรัม และปี 2564 ผลผลิตข้าวนาปรังต่อเนื้อที่เก็บเกี่ยวของภาคกลางเท่ากับ 693.55 กิโลกรัม ขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เท่ากับ 574.24 กิโลกรัม ดังนั้นภาคที่อยู่อาศัยจึงมีผลต่อภาวะหนี้ครัวเรือนเกษตรของผู้ที่อาศัยอยู่ในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกัน เนื่องจากภาคที่อยู่อาศัยมีปัจจัยสนับสนุนหลักสำหรับทำการเกษตรที่แตกต่างกัน เช่น แหล่งน้ำ คุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า สัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือนที่มีน้อยกว่ามีโอกาสเกิดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรสูงกว่าสัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุในครัวเรือนที่มีมากกว่า ดังนั้นครัวเรือนที่มีสัดส่วนวัยแรงงานที่มากกว่า (จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่มากกว่าและจำนวนผู้ทำงานหารายได้ที่มากกว่ามีโอกาสเกิดหนี้สินของครัวเรือนเกษตรสูงกว่า) เนื่องจากสามารถกู้ยืมเงินเพื่อรักษาระดับการบริโภคที่เหมาะสมของตนเองได้ โดยในช่วงเวลาที่ครัวเรือนมีรายได้ต่ำและไม่มีเพียงพอจ่าย ค่าใช้จ่าย ครัวเรือนจะสามารถกู้ยืมเพื่ออุปโภคบริโภค รวมทั้งการกู้ยืมเพื่อลงทุนและประกอบธุรกิจ อันจะนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นในอนาคต และเมื่อระดับรายได้ของครัวเรือนเพิ่มขึ้นถึงระดับที่เพียงพอและมากกว่ารายจ่าย ครัวเรือนจะสามารถเก็บออมและสะสมความมั่งคั่ง เพื่อไว้ใช้ในยามชราที่ไม่สามารถหารายได้ต่อได้ ซึ่งจะเกิดเฉพาะในช่วงกลางของชีวิตเท่านั้นเพราะเป็นช่วงที่มีรายได้สูงกว่าการบริโภค ซึ่งสอดคล้องทฤษฎีการบริโภคแบบช่วงอายุ (Life cycle theory of consumption)

สำหรับรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน และจำนวนพื้นที่ทำการเกษตร แม้ว่าจะมีความสัมพันธ์กับการเป็นหนี้สินของครัวเรือนเกษตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่การเปลี่ยนแปลงของรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือน มูลค่าทรัพย์สินเฉลี่ยของครัวเรือน และจำนวนพื้นที่ทำการเกษตรทำให้โอกาสที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้หรือไม่เป็นหนี้พอ ๆ กัน เนื่องจากค่าทางสถิติ beta เท่ากับ 0.000 กล่าวคือ บุคคลวางแผนการใช้จ่ายตลอดช่วงชีวิตของพวกเขา โดยคำนึงถึงรายได้ในอนาคตด้วย อีกทั้งบุคคลจะแสวงหาการบริโภคที่ราบรื่นตลอดอายุขัย โดยการกู้ยืมเมื่อมีรายได้ต่ำ และออมเมื่อมีรายได้สูง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการบริโภคแบบช่วงอายุ (Life cycle theory of consumption)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐควรวางโครงสร้างพื้นฐานให้ครัวเรือนเกษตรสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรน้ำ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำในการชลประทานสำหรับพื้นที่ทำการเกษตรที่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรน้ำอย่างเพียงพอต่อความต้องการ เพื่อสนับสนุนการทำเกษตรนอกฤดู การปรับปรุงคุณภาพพื้นดินเพื่อให้ครัวเรือนมีคุณภาพดินที่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตรหลักและทำการเกษตรรอง การเพิ่มช่องทางให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือแหล่งความรู้ต่าง ๆ อย่างทั่วถึงทุกครัวเรือน รัฐบาลได้กำหนดให้ปี 2565 เป็น “ปีแห่งการแก้หนี้ภาคครัวเรือน”

นอกจากนั้นการประกันราคาผลผลิตทางการเกษตรน่าจะเป็นการเพิ่มรายได้ของครัวเรือน เพื่อให้ครัวเรือนสามารถมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ การปลดหนี้สินตามมาตราการต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อการช่วยเหลือลูกหนี้ทยอยปรับตัวและหลุดพ้นจากปัญหาหนี้สินที่กำลังประสบอยู่ และการสร้างความตระหนักรู้ทางการเงินให้กับครัวเรือน เพื่อไม่ให้เกิดการใช้จ่ายและการก่อหนี้สินที่เกินตัว รู้จักการวางแผนทางการเงินและบริหารความเสี่ยงด้านการเงิน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

- Ando, A., Franco, M. (1963). The 'life-cycle' hypothesis of saving: aggregate implications and tests. *American Economic Review*. 53(1), 55–84.
- Stevens, J. (1996). *Applied multivariate statistics for the social science*. Lawrence Erlbaum Associate, Inc.
- กรมชลประทาน. (2565). รายงานสถานการณ์น้ำเขื่อนต่าง ๆ. http://tiwrmdev.hii.or.th/DATA/REPORT/php/rid_bigcm.html
- ทำเนียบรัฐบาล, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2565). แก้ไขปัญหาความยากจนในภาพรวม กำหนดให้ปี2565 เป็นปีแห่งการแก้หนี้ภาคครัวเรือนพร้อมสร้างโอกาสการลงทุนของประเทศไทย เตรียมความพร้อมเติบโตไปกับเศรษฐกิจใหม่. <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/51714>
- บุญธรรม ราชรักษ์. (2548). การคลังว่าด้วยการกระจายความเป็นธรรม. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิชญา ผลปราชญ์. (2553). หนี้สินของครัวเรือนเกษตรในตำบลหนองแวง อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว. [สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. คลังสถาบันมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Man_Econ/Pichaya_P.pdf
- สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2565). ครัวเรือนเกษตรไทยในวิกฤติโควิด-19. <https://www.pier.or.th/abridged/2020/11/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ก). รายงานภาวะเศรษฐกิจไตรมาสที่ 4/2564. https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=QGDP_report
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ข). รายงานภาวะสังคมไตรมาสที่ 4/2564. https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?id=5491&filename=socialoutlook_report
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ค). สถิติด้านความยากจนและการกระจายรายได้. <https://www.nesdc.go.th/main.php?filename=social>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน. <https://www.nso.go.th/>
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2565). สินค้าเกษตรสำคัญ. <http://mis-app.oae.go.th/>
- อารีรัตน์ ลุนลลาด. (2563). ภาระหนี้สินของครัวเรือนเกษตรทำนาเปรียบเทียบกับหนี้สินของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพอื่น. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์]. คลังปัญญาสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. <https://repository.nida.ac.th/bitstream/handle/662723737/5634/5920313005.pdf?sequence=1&isAllowed=n>